

Г.Б. ИСАБЕКОВА¹, Н.Т. ДҮЙСЕНОВА²

¹PhD, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
(Қазақстан, Тараз қ.), e-mail: gulnur_taraz@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-0462-3390>

²М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің аға оқытушысы
(Қазақстан, Тараз қ.), e-mail: nazym.duisenova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0462-3390>

CLIL ОҚЫТУ МАТЕРИАЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа. Пән мазмұны мен шетел тілін кіріктіре оқыту бүгінде шетел тілін оқыту саласындағы кең қолданыс пен сұранысқа ие болып отырған технология ретінде біздің елде де орта білім беретін мектептер тәжірибесіне енгізіле бастағалы көп болған жоқ. CLIL оқытуда кездесетін мәселелерге мұғалімдердің (және оқушылардың) мәдени, тілдік және кәсіби тәжірибелері, мұғалімдердің өте күрделі және кешенді әдісті қолдануға салыстырмалы түрде дайын еместігі, екі жақты білім беру контексіндегі бағалау мәселелері және ең бастысы CLIL мамандандырылған материалдарының қол жетімділігі шектеулі екені жатады. Сонымен қатар оқушылардың тілдік деңгейіне сәйкес келетін және жас ерекшелігін ескеретін қолайлы және тартымды оқу материалдарын іздеу, бейімдеу және дайындау – көп уақыт пен еңбекті, арнайы құзыреттіліктерді қажет ететін жұмыс. Жаңа тәсілдің енгізілуімен байланысты оны іс жүзінде қолданып жүрген мұғалімдер бірқатар қиындықтарға кездесіп жатқанын айтса да, бұл салада айтарлықтай зерттеулер болмашы екені жасырын емес. Ұсынылып отырған мақалада осындай өзекті мәселенің бірі ретінде кіріктіріп оқытуда қолданылатын оқу материалдары жайы сөз болады. Мұғалімдер мен оқушылар қандай оқу материалымен жұмыс істегенді жөн көреді және неліктен? Мұғалімдер дайын оқу құралдарын қолданумен шектелмей қосымша оқу материалдарын құрастырады. Мұғалім оқушылар мен оқу материалы арасындағы сәйкестікке назар аудара отырып, оқушылардың тілдік деңгейіне бейімдеуге, сол арқылы оқушылардың дербестігін жақсартуға және қауіпсіз оқу ортасын құруға көмектесетінін оқу материалдары оқушылар тарапынан қалай қабылданады?

Біздің нәтижелерімізді мұғалімдерді даярлау және біліктілікті арттыру курстарында CLIL оқу материалдарын әзірлеу теориясы мен практикасы саласындағы болашақ зерттеулердің бастапқы нүктесі ретінде қарастыруға болады деп санаймыз.

Кілт сөздер: Пән мазмұны мен шетел тілін кіріктіре оқыту, CLIL, оқу материалдары, CLIL мамандандырылған материалдары, оқушылар мен оқу материалы арасындағы сәйкестік, тілдік деңгейге бейімделу.

* **Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

Исабекова Г.Б., Дүйсенова Н.Т. CLIL оқыту материалдарын зерттеу // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2022. – №1 (123). – Б. 113–123. <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.10>

* **Cite us correctly:**

Isabekova G.B., Duisenova N.T. CLIL oqytu materialdaryn zertteu [Research of CLIL Teaching Materials] // *Iasau universitetinin habarshysy*. – 2022. – №1 (123). – B. 113–123. <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.10>

G.B. Isabekova¹, N.T. Duisenova²

¹PhD, M.H. Dulati Taraz Regional University

(Kazakhstan, Taraz), e-mail: gulnur_taraz@mail.ru

²Senior Lecturer of M.H. Dulati Taraz Regional University

(Kazakhstan, Taraz), e-mail: nazym.duisenova@gmail.com

Research of CLIL Teaching Materials

Abstract. Content and Language Integrated Learning as a widely used and in-demand technology in the field of foreign language teaching has recently begun to be introduced into the practice of secondary schools in our country. The problems associated with the implementation of CLIL can be attributed to the cultural, linguistic and professional experience of teachers (and students), the relative unpreparedness of teachers to use this complex and integrated approach, the problems of evaluation in the context of two-way, i.e. subject-language education and, most importantly, limited access to specialized educational materials on CLIL. At the same time, the search, adaptation and preparation of suitable and attractive educational material corresponding to the language level of students and taking into account their age characteristics is a job that requires a lot of time, labor and special competencies. It's no secret that there is no serious research in this area. The proposed article discusses the educational materials used in the subject-language integrated learning as one of the urgent problems in this area. What educational material do teachers and students prefer to work with and why? Teachers make additional educational materials, not limited to the use of ready-made textbooks. How are learning materials perceived by students that help the teacher adapt to the language level of students, focusing on the correspondence between students and the learning material, thereby improving student independence and creating a safe learning environment?

We believe that our results can be considered as a starting point for future research in the field of theory and practice of developing CLIL teaching materials in teacher training courses and advanced training of subject teachers involved in the process of multilingual learning.

Keywords: Content and Language Integrated Learning, CLIL, teaching materials, specialized CLIL materials, correspondence between students and teaching material, adaptation to the of student's language level.

Г.Б. Исабекова¹, Н.Т. Дуйсенова²

¹PhD, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати

(Казахстан, г. Тараз), e-mail: gulnur_taraz@mail.ru

²старший преподаватель Таразского регионального университета имени М.Х. Дулати

(Казахстан, г. Тараз), e-mail: nazym.duisenova@gmail.com

Изучение обучающих материалов CLIL

Аннотация. Предметно-языковое интегрированное обучение как широко используемая и востребованная технология в области обучения иностранному языку не так давно начала внедряться в практику средних общеобразовательных школ в нашей стране. Связанные с внедрением CLIL проблемам, можно отнести культурный, языковой и профессиональный опыт учителей (и обучающихся), относительную неподготовленность учителей к использованию этого сложного и комплексного подхода, проблемы оценки в контексте двустороннего, т.е. предметно-языкового образования и, что наиболее важно, ограниченный доступ к специализированным учебным материалам по CLIL. При этом поиск, адаптация и подготовка подходящего и привлекательного учебного материала, соответствующего языковому уровню учащихся и учитывающего их возрастные особенности, – это работа,

требующая много времени, труда и специальных компетенций. Не секрет, что серьезных исследований в этой области нет. В предлагаемой статье рассматриваются учебные материалы, используемые при предметно-языковом интегрированном обучении в качестве одной из актуальных проблем в этой области. С каким учебным материалом предпочитают работать учителя и ученики, и почему? Учителя составляют дополнительные учебные материалы, не ограничиваясь использованием готовых учебных пособий. Как воспринимаются учащимися учебные материалы, которые помогают учителю адаптироваться к языковому уровню учащихся, ориентируясь на соответствие между учащимися и учебным материалом, тем самым улучшая самостоятельность учащихся и создавая безопасную учебную среду?

Мы считаем, что наши результаты могут рассматриваться как отправная точка для будущих исследований в области теории и практики разработки учебных материалов CLIL на курсах подготовки учителей и повышения квалификации предметных учителей, задействованных в процесс полилингвального обучения.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, CLIL, учебные материалы, специализированные CLIL-материалы, соответствие между учащимися и учебным материалом, адаптация к языковому уровню.

Кіріспе

Шет тілін оқыту білім берудің әр түрлі деңгейлерінде тіл мен оның мазмұндық контексі өзара жүйелі әрі тығыз байланысты болғанда тиімді болып табылады. Бұл тәсілді белгілеу үшін қолданылатын термин көбінесе CLIL немесе пән мазмұны мен шетел тілін кіріктіре оқыту деп аталады. Термин алғаш рет 1994 жылы қолданысқа енгізілгеніне қарамастан, CLIL тіл мен мазмұнды кіріктіре оқытудағы бұрыннан келе жатқан жаңа әдіс деуге де болады. Соңғы жылдары бұл салада көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілді [1, 2], сондай-ақ ЕО тілді оқыту саласындағы кеңестерінің тізіміне енген [3].

CLIL әдісін тәжірибеде қолданып жүрген мұғалімдер оны қолданудағы қиындықтарды айтады. CLIL оқытудағы ең сезімтал мәселелерге мұғалімдердің (және оқушылардың) мәдени, тілдік және кәсіби тәжірибелері, мұғалімдердің өте күрделі және кешенді әдісті қолдануға салыстырмалы түрде дайын еместігі, екі жақты білім беру контексіндегі бағалау мәселелері және ең бастысы CLIL мамандандырылған материалдарының қол жетімділігі шектеулі екені жатады. Қосымша мәселе – қолайлы және тартымды оқу материалдарын іздеу, бейімдеу және дайындау – бұл көп уақыт пен көп еңбекті қажет ететін жұмыс, тіпті мұғалімдердің көпшілігінде жоқ арнайы құзыреттерді қажет етуі мүмкін.

Мұғалімдер үшін арнайы әзірленген CLIL материалдарының маңыздылығы, олардың оқу жүктемесі мен қиындықтар, олардың материалдар әзірлеудің жаңа міндетіне дайын еместігі жиі айтылатынына қарамастан, осыған байланысты немесе ұқсас тақырыптарға іс жүзінде бірде-бір зерттеу жүргізілмегені таңқаларлық жайт [4].

Материалдармен алмасу, мектеп басшылығымен, ата-аналармен және басқа мұғалімдермен ынтымақтастық, басқа мұғалімдермен бірлесіп жұмыс жасау - мұның бәрі мұғалімдерді өздерінің CLIL сыныптары үшін тартымды және сапалы материалдар әзірлеуге және өндіруге ынталандыруы мүмкін. CLIL-ді оның күнделікті тәжірибесі барлық деңгейдегі ынтымақтастыққа негізделген жағдайда ғана сәтті қолдануға болады.

Ұсынылып отырған мақаланың мақсаты – CLIL үшін арнайы оқу материалдарын әзірлеу және пайдалану қажеттілігі мен ерекшеліктерін зерттеу болып табылады және мұнда біз келесі зерттеу сұрақтарына жауап беруге тырысамыз:

1. CLIL мұғалімдері сабақтарында өз пәндері бойынша қандай оқу материалдарын пайдаланады?

2. Олар оқу материалдарын дайындауда басқа мұғалімдермен ынтымақтасады ма?

3. Оқушылар кіріктірілген сабақта қандай CLIL материалдарын таңдайды? Неліктен?

Көптілді оқыту жаңадан қолға алынып жатқан кезде жаратылыстану бағытындағы пәндерден шет тіліндегі оқу материалдарының тапшылығының орнын толтыру үшін мұғалімдер өзара ынтымақтастықта атқарған жұмыстарының нәтижесінде қолда бар ресурстар негізінде оқушылардың пәндік-тілдік деңгейіне сәйкестендіріле әзірленген материалдары оқушылар тарапынан қалай қабылданады, оқушылар қандай оқу материалдарымен жұмыс жасағанды артық көреді және неге деген сұрақтар біртақар мектептерде жүргізілген зерттеулер нәтижесінде зерделеніп, қорытындыланады.

Зерттеу әдістері

Бұл зерттеудің әдіснамасы негізінен онлайн форматта өткізілген екі сауалнамаға сүйенді де жаратылыстану бағытындағы пәндер мен шетел тілін кіріктіре оқу мен оқытуда қолданылатын оқу материалдары жайлы ақпарат жинақтауды көздеді. Сауалнаманың бір бөлігі мектепте кіріктіре оқыту процесіне тартылған оқушыларды қамтиды, ал екіншісі кіріктіре оқытуды жүзеге асырып жүрген педагогтарға бағытталды.

Зерттеудің құндылығы зерттеуге пән мазмұны мен шетел тілін кіріктіре оқытуды тікелей жүзеге асырып жүрген мектеп мұғалімдерінің тартылуында, олар бүгінде бұл білім беру бағытындағы жаңа жасалып жатқан қадамның басы-қасында жүрген білікті ұстаздар және жағдайды жақсы біліп, біте қайнасып жүрген әріптестер. Онлайн форматтағы сауалнама мәлімет жинақтауға қажетті процесс қатысушыларын (әртүрлі жастағы, әртүрлі пән мұғалімдерін, ауыл мен қалалы жерде орналасқан мектеп мұғалімдерін) қамтуға мақсат етті. Пән мазмұны мен шетел тілі кіріктірілген сабақта қолданылып жүрген оқу материалдары жайлы оны тәжірибе жүзінде қолданып жүрген мұғалімдер мен оқушылардың көмегімен ғана анықтауға болатыны анық.

Сонымен зерттеу аясындағы сауалнамаға қатысу үшін үштілді оқытуды жүзеге асырып жүрген жалпы орта білім беретін екі қалалық және бір ауыл мектебінің CLIL мұғалімдері мен оқушылары таңдалды, оның ішінде биология және физика пәндері таңдалды, өйткені олар орта мектепте 8-ден 11-сыныпқа дейін ағылшын тілінде оқытылады. Шет елдерде билингвалды мектептерде ағылшын тілінде оқытылатын пәндер тізімінде дене шынықтыру, музыка немесе өнер сияқты пәндер де бар. Ал жаратылыстану бағытындағы оқу пәндерінің олардан айырмашылығы - баспа немесе онлайн оқу материалын қажет ететіндігінде.

Сауалнамаға негізделген бұл зерттеуді сапалық әрі сандық зерттеу деуге болады, өйткені мұнда проблемалар талқылануымен қатар мұғалімдер мен оқушылардың сауалнамаларынан алынған сандық көрсеткіштер қатар жүреді.

Сауалнамаға 6 мұғалім мен 76 оқушы қатысты. CLIL мұғалімдеріне арналған сауалнамаларға 10 сұрақ кірді, олардың 8-і ашық, ал CLIL оқу материалдарына байланысты екі таңдау сұрағы болды. CLIL мұғалімдеріне өздері қолданатын материалдар мен CLIL оқу материалдарын таңдау және пайдалану кезінде кездесетін мәселелер, сонымен қатар, әріптестерімен ынтымақтастық байланысы, мұғалім дайындаған CLIL материалдарының артықшылықтары мен кемшіліктері туралы сұрақтарға жауап беру ұсынылды.

Оқушыларға берілген сұрақтарда жауаптардың варианттары ұсынылды. Кейде берілген варианттардан біреуін ғана, кейде бірнешеуін таңдау және өз нұсқасын жазу мүмкіндігі де қарастырылды. Сауалнама негізінен жабық сұрақтардан тұрды. Жабық сұрақтардың артықшылығы айқын да түсінікті, салыстыруға ыңғайлы нәтиже берілуінде. Ашық сұрақтарды саралап, сараптау және салыстырып, қорытындылау әлдеқайда қиын болатыны белгілі. Бұған қоса, қатысушылар сауалнамадағы ашық сұрақтарды қиынсынып, жауап беруден бас тартуы да ықтимал. Ашық сұрақтар респонденттердің біраз уақытын алатын болғандықтан, олардың сауалнамадағы санын шектеген жөн деп таптық.

Оқушыларға арналған сауалнамаларда CLIL оқу материалдары бойынша бірнеше таңдау сұрақтары, соның ішінде өздері таңдаған оқу материалдары, олардың қалауының

себебі және сабаққа дайындалу үшін пайдаланатын қосымша көздер туралы ақпарат болды. Сауалнамаға барлығы 8-сыныптың 22 оқушысы және 9-сыныптың 54 оқушысы қатысты. 1-кестеде сауалнамаға қатысқан оқушылар туралы мәліметтер жинақталған (1-кесте).

Кесте 1 – Сауалнамаға қатысқан оқушылар

Мектеп	8-сынып оқушылары	9-сынып оқушылары	Барлығы
Тараз 1 (Т1)	8	11	19
Тараз 2 (Т2)	6	28	34
Меркі (М)	8	15	23
Барлығы	22	54	76

Талдау мен нәтижелер

Мұғалімдердің сауалнамалары. Үш мектепте биологияны ағылшын тілінде оқытатын 3 мұғалім болды. Олардың орташа педагогикалық өтілі – 17 жыл. Екі мектептегі мұғалімдер (Т1, Т2) оқулықпен қатар мұғалімдер дайындаған материалдарды пайдаланса, үшінші мектепте (М) мұғалімдер Қазақстанда шыққан қазақ-ағылшын тілді оқулықты Интернеттен алынған қосымша материалдармен бірге қолданады.

CLIL материалдарын таңдау мен қолдануға байланысты жиі айтылатын мәселе оқушылардың тілдік деңгейі көбінесе оқу материалының деңгейіне сәйкес келмейтіндігі болды. Барлық респонденттер мынаны атап өтті: CLIL материалдарын дайындау және пайдалану тіл және пән мұғалімдерінің өзара әрекеттестігінсіз жүзеге асуы мүмкін емес. Екі мектепте де оқу материалдарының банкі бар. Үш мұғалімнің екеуі мұғалім дайындаған CLIL материалдарын қолданады, бұл мұғалім дайындаған CLIL материалдарының артықшылығы, ең алдымен, оқушылардың тілдік деңгейіне сәйкес келеді, сонымен қатар оларды материалмен жұмыс жасаудың алдыңғы тәжірибесіне сүйене отырып өзгертуге болады. Басқаша айтқанда, бұл материалдар оқушылардың қауіпсіз ортасын құруға және оқушылардың тәуелсіздігін арттыруға көмектеседі.

Кемшіліктерге материалдарды дайындау көп уақытты қажет ететіндігі және материалдардың ксерокөшірмесін жасау керек, ал бұған өз кезегінде көп уақыт жұмсалуы және құны қымбат болуы мүмкін.

Үш мектепте физиканы ағылшын тілінде оқытатын 3 мұғалім болды. Олардың орташа педагогикалық өтілі – 16 жыл. 8-сыныптағы CLIL мұғалімдері Қазақстанда жарық көрген оқулықтарды, Қазақстанда жарық көрген қазақ-ағылшын тіліндегі оқулықтарды, шетелде жарық көрген ағылшын тіліндегі оқулықтарды, интернетті, мұғалімдердің өздері және әріптестері дайындаған CLIL материалдарын қолданылады.

CLIL материалдарын іріктеумен байланысты мәселелерге материалдың тілдік деңгейі және ағылшын тіліндегі визуалды элементтерді іздеу кірді. Материалдарды қолдану оқушылардың тілдік деңгейіне байланысты. Барлық үш мұғалім тіл мұғалімдерімен, екеуі өзге пән мұғалімдерімен ынтымақтастықта жұмыс істейді.

9-сыныпта сабақ беретін CLIL мұғалімдері 8-сыныпта сабақ беретін мұғалімдердің материалдарымен салыстырғанда мұғалімдер дайындаған CLIL материалдарына қатысты келесідей артықшылықтар мен кемшіліктерді атап өтті. Ең маңызды артықшылығы - мұғалім дайындаған материалдар оқушылардың тілді меңгеру деңгейіне, олардың негізгі біліміне сәйкес келеді және оқушылардың жас ерекшелігін ескереді және оларды қолдану қызықты. Аталған жалғыз кемшілік – материалдарды дайындау және көшіру көп уақытты қажет етеді.

Оқушылардың сауалнамалары. Оқушылардың сауалнамасындағы бірінші сұрақ оқушыларға қандай оқу материалы ұнайтыны туралы болды. Сауалнама алты нұсқаны қамтыды:

- а) ағылшын және қазақ тілдеріндегі оқулықтарды бірлесіп пайдалану;
- ә) ағылшын тілді оқулықты қолдану;
- б) ксерокөшірме жасалған жұмыс парақтарын пайдалану;
- в) интернетті пайдалану;
- г) қазақ тіліндегі оқулықты қолдану;
- ғ) өз нұсқаң.

Бірінші сұрақты нәтижесі 2-кестеде жинақталған (2-кесте).

2-кесте – Оқушылардың сауалнаманың 1 сұрағына берген жауаптары

Оқу материалының типі	%
қазақ-ағылшын тілдеріндегі билингвалды оқулықты	59,21
ағылшын тілді оқулықты	17,10
қазақ тіліндегі оқулықты	10,52
ксерокөшірме жасалған жұмыс парақтары	7,9
Интернетті	5,26
Барлығы	100

Оқушылардың 59,21%-ы қазақ-ағылшын тілді билингвалды оқулықтарын қолданғанды ұнатамыз деп жауап берді. Екінші сұрақта біз оқушылардан оларды таңдау себептері туралы сұрадық. Жауаптың келесідей нұсқалары ұсынылды:

- а) одан үйрену оңайырақ;
- ә) ол біз білуіміз керек нәрсенің бәрін қамтиды;
- б) бұл қызықты;
- в) мен мұны жақсы түсінемін;
- г) өз нұсқаң.

«Қазақ-ағылшын тілді билингвалды оқулықтарды пайдалану» нұсқасын таңдаған оқушылардың өз таңдауын негіздеген себептері біршама практикалық немесе прагматикалық көзқарасты көрсетеді; 46,5% – өйткені бұл оқу материалы қажет нәрсенің бәрін қамтиды деген опцияны, ал 25,5%-ы үйрену оңайырақ деген опцияны таңдады, өйткені олар оны жақсы түсінеді. Оқушылардың 17,10%-ы ағылшын тіліндегі оқулықтарды қолдануды таңдады. Мұның себептері тағы да прагматикалық болып көрінеді, өйткені бұл опцияны таңдаған оқушылардың 47%-ы материалдың бұл түрі білуі керек нәрсенің бәрін қамтиды деп мәлімдеді, өйткені олар бойынша оқу оңайырақ.

Оқушылардың небәрі 5,26%-ы Интернетті оқу материалы ретінде таңдады. Бұл жауапқа таң қалуға да болмас, себебі Интернетті пайдалану ең қызықты нұсқа және ол қажет нәрсенің бәрін қамтитынына қарамастан, тілдік қиындықтар кедергі ретінде аталды.

Оқушылардың 10,5%-ы қазақ тіліндегі оқулықты қолданғанды жөн көреді. Олардың жағдайында бұл опцияны таңдау кезінде түсіну басты басымдылық болды. Осы нұсқаны таңдаған оқушылардың 50%-ы қазақ тіліндегі оқулықты жақсы түсінетіндерін айтты, оқушылардың 25%-ы қазақ тіліндегі оқулықтан үйрену оңай екенін айтты, ал 25%-ы қазақ тілді оқулығы «білу керек нәрсенің бәрін қамтыған» деген нұсқаны таңдады.

Көшірілген жұмыс парақтарын оқушылардың тек шамамен 8%-ы таңдады. Мұғалім дайындаған CLIL материалдары әдетте оқушыларға ксерокөшірме түріндегі жұмыс

парақтары ретінде таратылады. Олардың салыстырмалы түрде танымал еместігі – күтпеген нәтиже, өйткені мұғалімдер CLIL материалдарын оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеуге уақыт пен күш жұмсайды. Алайда, оқушыларға ұнайтын себептер мұғалімдердің осы материалдарды неліктен жасайтындығында: оқушыларға мазмұнды түсінуге көмектесу, осылайша оқушылардың дербестігін және қауіпсіз оқу ортасын құруға ықпал ету. Бұл опцияны таңдаған оқушылардың 67%-ы бұл жұмыс парақтарын жақсы көретіндерін айтты, өйткені оларды жақсы түсінеді, ал 33%-ы бұл жұмыс парақтарында оқу оңайырақ екенін айтты.

CLIL оқыту және оқу материалдары дегенде біз нені меңзейтінімізге тоқталайық. «Оқу материалы» термині оқулықтарды, баспа және электронды материалдарды, бейнефильмдерді қамтиды. Әр мұғалімде оқушылардың әр тобымен бірге оқу процесіне көмек және қолдау көрсету үшін қолдана алатын құралдар жиынтығы болуы керек. Бұл материалдар оқушыларға білімнің қол жетімділігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады және оларды қажетті материалға әртүрлі жолдармен қол жеткізуге итермелейді. Қазіргі заманғы мұғалім тұтастай алғанда «оқушылар мен олар қолданатын материалдар арасындағы сәйкестікті қамтамасыз ететін материалдарды бағалай, бейімдей және жасай білуі керек» [5].

Осы орайда Мортон (2013) Еуропа мұғалімдерінің тәжірибесіне сүйене отырып, CLIL материалдарын: «Студенттерге қағаз және /немесе сандық түрде ұсынылған тілдік емес пәндерді оқыту үшін қолданылатын кез келген L2 мәтіндері, сондай-ақ олардың айналасында жасалған тапсырмалар мен іс-шаралар» деп анықтайды [6]. Мортонның анықтамасы CLIL-дің маңызды құрамдас бөлігі – материалдар және оларға негізделген әрекеттерді қамтиды. Әрі қарай, ол әртүрлі себептермен коммерциялық материалдарды қолдана алмайтын, өз оқу материалдарын құрастыра алмайтын (оны қайдан алуды және қалай өңдеу амалдарын білмейтін), түпнұсқалық материалдарды оқушыларының шетел тілін мегеру деңгейі мен жас ерекшелігіне сәйкес бейімдей алмайтын мұғалімдерге бірқатар кеестер ұсынады. Мұнда оқу материалын бейімдеу оны мазмұндық, тілдік жағынан тек жеңілдетуді ғана білдірмейді; сонымен қатар даму және дискурсияфикацияны да қамтиды. Отандық CLIL тәжірибесінде дайын оқу материалдары аз, сондықтан теориялық тұрғыдан барлық CLIL мұғалімдер материал дизайнері болуы керек.

Біздің зерттеуіміз нәтижесінде оқушылардың мұғалімдер әзірлеген оқу материалдарын аса көп қолданбайтынына қарамастан (небәрі 7,9%), CLIL-ді оқыту және CLIL мұғалімдерін даярлау тәжірибесіне сүйене отырып, CLIL мұғалімдеріне өздерінің оқу материалдары қажет деп айта аламыз, өйткені шетел тіліндегі оқу материалдары (оқулықтары) қызығушылықтары әртүрлі, шет тілін мегеру деңгейі әртүрлі CLIL сынып оқушыларына емес, белгілі бір пәнді оқытуға бағытталған. Коммерциялық түрде шығарылатын материалдар мен оқулықтар тілді немесе белгілі бір мектеп пәнін оқытуға бағытталған, бірақ олар CLIL-ге сәйкес келмейді. Сонымен қатар, ағылшын тілді елдерде жарияланған ағылшын тіліндегі оқулықтар басқа тілдердің сөйлеушілері, басқа мәдениет өкілдерінің кездесетін қиындықтары мен ерекшеліктеріне назар аудармайды. Бұл кітаптар сонымен қатар жергілікті оқу жоспары мен жергілікті қажеттіліктерді көрсетпейді [7]. Осы орайда Қазақстанда үштілді білім беруді қолға алумен қатар билингвалды оқулықтарды әзірлеу процесі қатар жүргенін атап өтуге болады. Қазақстанда қазіргі таңда үш тілді мектептерде отандық және шетелдік, сонымен бірге, «Білім-инновация» лицейлеріндегі оқулықтар мен ОӘК пайдаланылады. Оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендердің, құралдардың және басқа да қосымша әдебиеттердің тізбесінде 6–9-сыныптарға арналған биология, 7–8-сыныптарға арналған физика, 8–9-сыныптарға арналған химия, 5, 6, 7-сыныптарға арналған информатика пәндері бойынша «Pearson Education Limited» баспасы әзірлеген (8 аталым) оқу әдебиеттері енгізілді. Ағылшын тілінде биология, физика, химия пәндері бойынша «Cambridge University Press» баспалары әзірлеген оқулықтар Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына бейімделген, сараптамадан өткен. Сонымен қатар, Тізбеде

«Атамұра» баспасы әзірлеген «Биология», «Келешек-2030» баспасы әзірлеген «Ағылшын тілінде қосымша оқуға арналған кітап» атты отандық оқулықтар мен ОӘК, «Астана-кітап» баспасы ұсынған 7, 8-сыныптарға арналған ағылшын тіліндегі алгебра, геометрия, биология, физика бойынша оқулықтар енгізілген. Физика, химия, биология, информатика пәндерін үш тілде оқытатын мектептер үшін шетелдік баспалардың ағылшын тіліндегі оқулықтары жалпы мектептер үшін бейімделуі және сараптамадан өткізілуі де жоспарланған.

Дей тұрғанмен біз білім беруде қосымша CLIL материалдары қажет деп санаймыз, және олар жоғары сапалы болуы керек. Мұнда оқу материалын таңдау оқу бағдарламасына сәйкес оқу курсының құрылымына байланысты. Оқу материалын таңдау мен оған арналған тапсырмалар құрастыруға байланысты орыс ғалымы Е.С. Чуслева келесідей талаптарды атайды:

- Оқу пәні бойынша материал қиындық деңгейі жағынан оқушылардың нақты пән бойынша ана тіліндегі білім деңгейінен сәл төмендеу болғаны жөн. Мәтіндер мұқият сұрыпталып, оны түсінуге және материалды меңгеруге арналған тапсырмалар легі жеткілікті болуы қажет.

- Мәтінге арналған тапсырмалар назарды пәндік мазмұнға аударуы, оқушыларды мәтінде айтылған негізгі ойды түсінуге, тексеруге және оны талқылауға ынталандыруы қажет.

- Тапсырмалар лингвистикалық формалардың ерекшеліктерін, оларды құрастыру, өңдеу іскерліктерін қалыптастыруы, бағалау мен бақылаудың (өзара бақылаудың) түрлерін қолдануды көрсетуі тиіс.

- Тапсырмалар оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге, шығармашылық қызметке, шет тілінде ауызша және жазбаша коммуникациялық тапсырмаларды орындауға ынталандыруы қажет.

- Оқушыларды тілдік, мазмұндық және коммуникативтік шешуге арналған стратегиялармен таныстырған жөн [8].

Мехисто сапалы оқу материалдарының жалпы ерекшеліктерін атап өтті және бастапқы нүкте ретінде олардың негізгі мақсаты «оқушылар мен мұғалімдерге қолдау көрсету және оларды шектемеу» деп мәлімдеді. Ол сонымен қатар сапалы оқу материалдары оқушылардың өміріне, қоғамға және әртүрлі мектеп пәндерін оқытуға әсер етуі керек деген ұғымды кеңейтті [9]. Яғни, сапалы оқу материалдарын қолдана отырып, тілдік және пәндік дағдыларды жетілдірумен қатар, оқушылар оқытудың не екенін және алған білім мен дағдыларды мектепте және одан тыс жерлерде қалай қолдануға болатындығын түсінуі керек. Жақсы оқу материалдары сенімділікті нығайтуға, мұғалімдер мен оқушылардың ынтасын арттыруға бағытталады; олар сыни ойлауды қалыптастырып, шығармашылыққа ықпал етуі керек. Сапалы оқу материалдары студенттерге мәселелерді шешуге және басқа адамдармен байланыста болуға көмектеседі. Олар студенттерді оқу үшін әртүрлі дереккөздер мен ресурстарды іздеуге және үнемі пайдалануға бағыттау арқылы өмір бойы білім алу идеясын алға тартады. Жақсы оқу материалдары қызықты және мазмұнды пікірталастар тудырады, оқушылардың автономиясын қолдайтыны рас.

Мехисто оқу материалдарын дайындаудың келесідей он өлшемін анықтады:

1. Оқу интенциясы (тіл, мазмұн, оқу дағдылары) мен оқу процесі оқушыларға түсінікті де көрнекі болуы керек.
2. Тілді меңгерудің академиялық деңгейін жүйелі түрде арттырып отыру.
3. Оқу дағдыларын және оқушылардың дербестігін дамыту.
4. Қалыптастырушы бағалаудың өзін өзі бағалау, жұптық бағалау және басқа түрлерін қосу.
5. Қауіпсіз оқыту ортасын жасауға көмектесу.
6. Бірлесіп оқуды қолдау.

7. Аутентті тіл мен аутентті тілді қолдану амалдарын іздеу

8. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту.

9. Мазмұн, тіл және оқушылардың оқу дағдыларына сүйене отырып оқушылар өз бетімен орындай алатын тапсырмалар шеңберінен шығып, когнитивті жылдамдықты дамыту.

10. Оқуды оқушылар үшін мағыналы етуге көмектесу [9].

Оларды CLIL мұғалімдері өз материалдарын әзірлеу кезінде басшылыққа ала алады. Осы нақты критерийлер тобынан қауіпсіз және жағымды оқу ортасының болуын, оқушылардың жеке дағдылары мен дербестігін дамытуға, бағалауды қосуға, шынайы тілді қолдануға және CLIL-ді оқыту үшін ең маңызды болып табылатын оқытудың мағыналығын ажыратуға болады.

Жоғарыда аталған критерийлер шет тілін оқу ғана емес, өзге пәндер үшін де пайдалы болуы мүмкін, дегенмен Мефисто мұнда CLIL үшін мәдени-әлеуметтік және әлеуметтік-танымдық тәсілдің маңыздылығына екіпін жасайды.

Біздің пікірімізше, мұғалім дайындаған материалдар мазмұнды оқыту мәнмәтініне бейімдеу арқылы оқытудың тиісті негізін құра алады. Сонымен қатар, олар оқушылардың жеке қажеттіліктерін және сыныптың гетерогенділігін ескере алады. Олар әртүрлі дағдылар мен құзыреттерді дамытуға назар аудара алады. Сонымен қатар, бұл материалдар тіл үйрену мен мазмұнды зерттеу арасындағы алшақтықты жойып қана қоймай, сонымен қатар оқушының ана тілі мен мәдениетінің элементтерін жаңа оқу материалының негізгі мәтініне біріктіре алады. CLIL мұғалімі өзінің оқу материалын қолдана отырып, сыныптағы жұмысты белгілі бір тақырыпқа немесе грамматикалық проблемаға икемді түрде негіздей алады немесе оқу мазмұны талап еткендей мәдени мәселеге назар аудара алады. Мұғалім сонымен қатар белгілі бір шеберлікті жетілдіру немесе белгілі бір тілдік функцияларды орындау үшін жұмыс істей алады. Сондай-ақ, материалды әзірлеу процесінде оқу материалына жеке көзқарас бере отырып, CLIL мұғалімі оқыту мен оқуды жағымды және риясыз ете алады, оны оқушылар жоғары бағалайды.

Қорытынды

Қазақстанда үш тілде білім беруді дамытудың 2015–2020 жылдарға арналған жол картасының бір бағыты болып жаратылыстану-математикалық бағытының «Информатика», «Физика», «Химия», «Биология» пәндерін ағылшын тілінде оқыту болып табылды, алғашқы CLIL бағдарламалары 2018 жылы басталды және көбінесе жалпы білім беретін орта мектептерде үштілді сабақтар деп аталды. Сонымен қатар, орта мектепте жай сыныптарда аптасына 3 рет ағылшын тілі сабағы бар. Ал ағылшынды тереңдетіп оқытатын гимназия-сыныптарда бұл сағат саны – 6 тең, яғни жылына – 204 сағат. Осы тұста бастауыш сыныптан бастап шет тілін оқып келе жатқан мектеп оқушылар кіріктірілген оқу бағдарламасына қосылғанға дейін шет тілін оқуда едәуір тәжірибесі жинақтағанын айта кеткен жөн болар. Ашықтық пен жоғары сапаға кепілдік беру үшін Білім Министрлігі үштілді білім беру саясатын жалпы білім беретін орта мектептердің ортаңғы буынынан бастап енгізуден алдын, дайындық жұмыстарының критерийлерін белгіледі, оның ішінде ең басты критерий – пән мен шетел тілін кіріктіре оқытатын мұғалімдердің тілдік даярлығы, білім берудің әртүрлі кезеңдерінде оқушылар өз тілінде CLIL деңгейіне жетуі керек [10]. Қазақстан Республикасы БЖҒМ талабына сәйкес CLIL шеңберінде – шетел тілінің иелеріне немесе CEFR шкаласы бойынша B2–C1 төмен емес деңгейдегі шетел тілін игергендерге және CLIL саласында әдістемелік құзыретке ие пән оқытушыларына басымдық беріледі. Арнайы жоспарлы тілдік даярлықтан кейін әр пән мұғалімі тілдік тестілеуден өтуі және қажетті деңгейге қол жеткізілгені дәлелденуі керек.

Бұл мақалада біз орта білім беретін мектептерде ағылшын тілінде «Биология» және «Физика» пәндерін оқытуда қолданылатын CLIL деңгейіндегі оқу материалдары туралы сауалнаманың нәтижелерімен бөлістік. CLIL мұғалімдері өз материалдарын құрастырған

кезде, олардың күш-жігері материалдарды оқушылардың тілдік деңгейіне бейімдеуге, оқу материалы мен оқушының тілдік деңгейі арасындағы алшақтықты ескеруге, сол арқылы оқушылардың дербестігін жақсартуға және қауіпсіз оқу ортасын құруға көмектесетінін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп көрсетуге тырыстық.

Оқушылардың сауалнамаларын ескере отырып, нәтижелер оқушылардың CLIL материалдарына прагматикалық тұрғыдан қарайтындығын және ағылшын тіліндегі оқулықтан басқа кейбір қазақ тілді материалдарды қолданғысы келетіндігін көрсетеді. Дегенмен де оқушылар мұғалімдер дайындайтын материалдарды аса бағаламайтыны байқалады.

Біздің нәтижелерімізді мұғалімдерді даярлау және біліктілікті арттыру курстарында CLIL оқу материалдарын әзірлеу теориясы мен практикасы саласындағы болашақ зерттеулердің бастапқы нүктесі ретінде қарастыруға болады деп санаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Coyle, D., Hood, P. and Marsh, D. (2010) *CLIL. Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Mehisto, P., Marsh, D. and Frigols, M. (2008) *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education.
3. [Электронды ресурc]. URL: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf:33
4. Makiranta, P. (2014) *CLIL Teachers as Materials Designers*. MA Thesis. [Электронды ресурc]. URL: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43689/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201406122008.pdf?sequence=1>
5. Tomlinson, B. (2003) Introduction: Are Materials Developing? In: B. Tomlinson (ed.) *Developing materials for language teaching*. London: Continuum. 1-11.
6. Morton, T. (2013). Critically evaluating materials for CLIL: Practitioners' practices and perspectives. In J. Gray (Ed.), *Critical perspectives on language teaching materials* (pp. 111–136). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
7. Исабекова Г., Дүйсенова Н.Т. (2020) CLIL сабағында АКТ қолдана отырып оқу материалдарын құрастырудың дидактикалық жағы // Дулати университетінің Хабаршысы, «Педагогикалық ғылымдар» сериясы. – 2020 ж. – №3 (43). – Б. 119–124.
8. Чуслева Е.А. Content and language integrated learning – Интегрирование преподавания иностранного языка и других учебных дисциплин // «...И помнит мир спасенный...»: сб. науч. тр. по итогам Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 70-летию Победы в Великой Отечеств. войне, 20 апр. 2015 г., г. Саратов: в 2 ч. / Саратов. социал.-экон. ин-т; отв. ред. Н.С. Яшин. – Саратов, 2015. – Ч. 1. – С. 269–270.
9. Mehisto P. (2012) Criteria for producing CLIL learning material. [Electronic resource]. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539729.pdf>. (Қаралған күні 21.01.2022)
10. Мектептердің оқу үдерісінде CLIL-технологияны қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2018. – 73 б.

REFERENCES

1. Coyle, D., Hood, P. and Marsh, D. (2010) *CLIL. Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Mehisto, P., Marsh, D. and Frigols, M. (2008) *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education.
3. [Electronic resource]. URL: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf:33

4. Makiranta, P. (2014) CLIL Teachers as Materials Designers. MA Thesis. [Electronic resource]. URL: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43689/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201406122008.pdf?sequence=1>
5. Tomlinson, B. (2003) Introduction: Are Materials Developing? In: B. Tomlinson (ed.) *Developing materials for language teaching*. London: Continuum. 1-11.
6. Morton, T. (2013). Critically evaluating materials for CLIL: Practitioners' practices and perspectives. In J. Gray (Ed.), *Critical perspectives on language teaching materials* (pp. 111–136). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
7. Issabekova G., Duisenova N. (2020) CLIL sabagynda AKT qoldana otyryp oqu materialdaryn qurastyrudyn didaktikalyq zhagy [The didactic side of compiling educational material using ICT in the CLIL lesson] // *Dulati universitetinin khabarshysy, "Pedagogika gylymdary" seriasy*. – 2020. – №3 (43). – B. 119–124. [in Kazakh]
8. Chusliayeva E.A. Content and language integrated learning – Intergrirovanoe prepodavanie inostrannogo yazyka i drugikh uchebnyh disciplin [Content and language integrated learning - Integration of teaching a foreign language and other academic disciplines] // «...I pomnit mir spasennyi...»: sbornik nauchnykh trudov po itogam Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., posviashh. 70-letiiu Pobedy v Velikoi Otechestv. voine, 20 aprel. 2015, Saratov, v 2 ch. / Saratov. social.-ekon. in-t; otv. red. N.S. Iashin. 2015. – P.269-270. [in Russian]
9. Mehisto P. (2012) Criteria for producing CLIL learning material. [Electronic resource]. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539729.pdf>. (Review date 21.01.2022)
10. Mektepterdin oqu uderisinde CLIL-tehnologiany qoldanu boynsha adistemelik usynyndar [Methodological Recommendations for use CLIL-Technologies in the Educational Process of Schools]. – Astana: Y. Altynsarin atyndagy Ul'tyq bilim akademiasy, 2018. – 73 b. [in Kazakh]